

Bandi 70

(ünnepi mellébeszéd)

Szép sorban bemutatkoztam mindenkinek. Soha nem hallottam róluk, kik ezek? Kortárs és fiatal és magyar és irodalom. Létezik ilyen? Most törnek be a Kárpátoknál? Hüledeztem. Azt mondta a Bandi ott a nyolcvanas évek elején a bölcsészkar büfében, hogy figyu, a verseket először is le kell gépelni. Oké, válaszoltam, és visszagyűrtem a táskámba a jegyzetfüzetet. Azt, hogy figyu, nem mondta, nem voltunk olyan nexusban. Mégis mit képzeltem? Olvashatatlan macskakaparás, ez lenne a művészet. Először is le kéne gépelni. Úgy az igazi. Legépeled, és jó. Egyáltalán nem volt biztos, hogy legépelem.

Nem mindenkinek volt írógépe akkoriban. Érdekes volt a komcsiknak ez az atavisztikus rettegése az írógépektől. Ha valami le van gépelve, az már olyan, mintha ők mondták volna, ők hirdették volna ki. Hivatalos. Jogerőre emelkedik. Ha le van gépelve, hogy Kádár hülye, az automatikusan hatályba lép. Kádár hülye, és a tömegben fenyegető nyugtalanság vesz erőt. Eldugott nemzetőrpuska vagy egy német Luger. Egyébként a nyolcvanas évek elején mintha annyira már nem is félték volna. Elkényelmesedett a nomenklatúra. Nulla veszélyérzet. Elég, ha a nép fél, ők nem fognak többet félni, félték már eleget. Az illegalitás évei, tisztogatások, ötvenhat. Élvezettel gyötörni a másikat, nagy léptékben, a huszadik század bizarr találmánya. Diktatúrák. Úgynevezett puha diktatúra. Húzd meg, ereszd meg. Lengyelország ide, Afganisztán oda, immár megalapoztuk az ezeréves birodalmat. Öröklét, halhatatlanság. A jövő itt van, és sose lesz vége. Nyers Rezső és Tóth Dezső, ezek a nevek úgy ropogtak és durrogtak az Astoria szálló halljának, de nem is, egész Budapestnek, az egész országnak a légtérben, mint ma a Rogán és a Kövér. Hiábavalóság. Kit érdekel húsz év múlva? Ötszáz. Eszedbe ne jusson. Szamizdat és stencilgép, Faludy Villon-fordításai, *Beszélő*, Galamb utca. Dicsőség a hősöknek, de hát, valljuk be, nem ettől dőlt össze a rendszer.

Ha anyukám nem gépíróként kezdi pályafutását, most nem írok úgynevezett ünnepi köszöntőt. Nem gépelem le a verseket nyolcvanegyben, nem megyek el újból a *Jelenlét*-körbe, nem találkozom többé Kukorellyvel, nem leszünk barátok, és teljes irodalmi életművem pár olvashatatlan versike lesz egy elveszett jegyzetfüzetben. Az a tehenes vers például, úgy rémlik, tetszett nekik. Tetszést aratott. A még egészen fiatal K. E. elolvasta a gépelt változatot, és azt mondta, jópofa ez a tehenes vers. A többiek is mosolyogtak. Ja, a tehenes az rendben van. A többi is oké. Ígéretes. Körben ültünk. Ültek. Nem volt eldöntve, hogy én is ott ülök-e, holott ott ültem. Még nem vettek fel. Pending status. Csatlakozás zárt csoporthoz. Látszott, hogy komolyan veszik magukat. A generációs egymásra utaltság nem zárta ki egymás ilyen-olyan szintű tesztelését, szeretve utalását. Utaltság,

utálás, utalás. Volt rajtam egy Sid Vicious-kitűző. Viszont legépeltem a verseket. Javítottam rajtuk imitt-amott. Szintlépés.

Másik emlékem a még teljesen fiatal K. E.-ről: nem sokkal később eltöltöttünk néhány órát egy epreskerti majálison néhány brutálisan tivornyázó szobrászgyerekkel. Ezek a hatalmasra nőtt félisteni-félállati lények rengeteg alkoholt elfogyasztottak, majd, nem bírván a bennük fortyogó vulkanikus energiákkal, szkan-derversenyt szerveztek, hogy kiderüljön, ki a legerősebb, ki a jani. Mi ketten, nyüzüge bölcsészek, költőcskék nemigen jöttünk számításba, és meglepett, amikor a (még mindig és azóta is) fiatal K. E. jelezte, hogy ő is szívesen részt vesz a mókában, amit ezek a vad és szőrös és irgalmatlan és barbár és szeretnivaló szobrászgyerekek kaján hahotával fogadtak, hogy hát persze, miért is ne, gyere csak. Tóth Árpád, a ketrecharcos. Elkezdődtek a menetek, kieséses alapon, egyik a másik után. És ugye akkor nem kell a történetet befejezni, nem kell elmesélnem a sokkoló végkifejletet.

Nem látszik rajta, de ez a K. E. kurva erős, tudtam meg aznap. Szereti a tehenes versemet és erős. Jobb lesz nem ujjat húzni vele. Tengelyt akasztani. Erősebb, mint amilyennek látszik. Mindig érdekelték a nagyon erős emberek, úgy tekintettem rájuk, mint akikkel csúnyán kibabrált a természet, mert ahelyett, hogy boldogan és önfeledten élveznék az életet, állandóan attól kell rettegniük, hogy agyonütnek valakit. Régen menők lettek volna a dagadó izmaikkal, a megfélemlítő erőszakosságukkal, például az őskorban, de ez ma már nettó szívás. Nagy test, sok gond. Hendikep. Úgy becézik őket, hogy izomagy és trafószekrény. Őrjö-vérző balfasz. Szerencsésnek tartottam magam a görbe hátammal és ötvenöt kilómmal. Vegyük például ezeket a szobrászfiúkat, ahogy döbbsen pillantgatnak hátrafelé, vert selegként kullognak a Kmetyn. Bandi is erős volt, de nem úgy.

Erős, de nem annyira. Például amikor verset ír: bátortalanul csetlik-botlik az élet szétdobált dolgai közt. A versekben nem duzzad az erőtlől, nem az van kidomborítva. Többnyire csak motoszka és térfereg. Kimegy a konyhába, és elfelejti, hogy miért ment ki. Áll a küszöbön. Magában motyog, motyorászik, kicsit olyan mándysan. Keresi a szavakat. Spájz és gázrezsó, banális, megszoktuk és hihetetlen. Ahogy átbetorkálsz az egyik megrekedtségből a másikba. A felháborodott szerkesztő panasza, amikor Krúdy tárcájában mindössze annyi történik, hogy valaki megeszik egy halat. Azért ott még volt akció. Tudna az a hal mesélni. Valamint az élvettség nosztalgikus bája. De itt már csak a konyhaajtóig jutunk, bájtalanul. Vége az evés-ivás-dínomdánomnak. Minek jöttünk ide ki? Nem fejezi be, lekonyul a mondat, a felénél valahogy elbizonytalanodik.

Egyrészt, hogy mit mondjon, mit kérdezzen, milyen kérdéseket tegyen fel magának, másokról nem is beszélve, hogyan legyenek ezek az amúgy is fölöslegesnek tűnő kérdések megfogalmazva. Minek és kinek és egyáltalán. Miközben azért masszívan mondja, ebben makacs és kérlelhetetlen. Abban is, hogy a fontosat kihagyja, kitakarja, a lényegtelen ismételteti. Elharapja a mondatvégeket, javít, és hibázik, hogy javíthatson. Kibillen, de tovább köröz a triviális témák fölött, lassan, törött szárnnyal, de köröz, és ebből mintha mégiscsak összeállna egy rendszer, kialakulna egy szemléletmód, ennyi mégis maradt az erőből és az égésből. Az újbóli nekirugaszkodások konok ritmusa. Egyszóval: elszánt és bizonytalan. Laza, ügyetlen, de nem téved. Nem téved el a senki földjén. Mellécéloz, hogy eltrafálja.

Erősen motoszkal egy félreeső helyen. Beszél, a nyelve félrehord: mellébeszéd. (Hallom a Bandi hangját, hogy ez már sok, vegyek vissza, elég lett volna egy *félre* és egy *mellé*, max kettő, de csak az egyikből.) Kitérők, vargabetűk. De hiszen ilyen nincs, ez nem is igazi vers, ez műkedvelés, megmondta a Peterdi Pál, lenyilatkozta. Kitért a hitéből, hogy ez lenne a poézis. A szép szépirodalom. Nem szép. Szép is. Recsegő-ropogó nyelvzúzalék. Demokratikusan lestilizált utca- és konyhanyelv. Minimalista infantilizmus.

Nem várja meg, hogy eszébe jusson a helyes kifejezés, nem keresi meg, csak azért sem. A nyugtalanító benyomás, hogy most mondja, ebben a pillanatban, ahogy jön. Jölesik és puffan. Nem javítgat, nem kenyere a javítás, miközben nyilván nagyon is kenyere. Spontán és elmélyült pepecselés. Nem alkot, vagy biztos alkot, de úgyesen elrejtja a törekvést, nem érződik. Észrevehetetlen művészi ambíciók. Lenyűgöző, hogy mennyire nem kíván lenyűgözni. Vagy mondjuk úgy beszél róla, úgy mondja el, hogy valami micsoda, hogy elhallgat. Elhallgatja. Órákig el tudnám hallgatni. Mindig jó pillanatban hallgat el, még éppen idejében. Esetleg bele se fog, csak jelzi, hogy itt lehetett volna mondani valamit. Belefog, nekiveselkedik, aztán gyorsan elveszti a fonalat. Biztos, ami biztos. A versbeli beszélő, aki lemond a pózokról, a nevetséges frázisokról, a hősies manírokról, patentekről. Mondhatjuk azt is, hogy gyermeki kedély, miért ne. De nem gügyög, nem édíbédi, nem jópofi. Vicces, de nem vicceskedik. Szenvtelen napközis a menzán. Nem akar mindenből viccet csinálni. Sóskafozélék. Elkomorul. Nincs pátosz, nincs igehirdetés, nincs semmi, mégis van stílusa. Nem kötelező, de felismered egyetlen sorából. Jellegzetesen dadog. Motyog és izmos. Jó a dumája.

Egyszer Nagy Atilla Kristóffal beszélgettem a Tilos az Á pincéjében a kortárs magyar irodalomról, ami akkor volt éppen kortárs, a kilencvenes években, és azt találta mondani, hogy K. E. jelenleg a legjobb stilizta. Addig így erre nem gondoltam. Egyáltalán, mi az, hogy stilizta. És mi az, hogy legjobb. Elhangzott még néhány név, Esterházy, Tandori, mások. A legjobb stilizták közül való. Akkor már ismertem K. E. nagy lövéshez készülő arckifejezését is a focipályáról. Az ősrobbanás előtti pillanat. És hogy a lírai nyelve viszont egyáltalán nem bombasztikus, viszont markánsan valamilyen. Egyéni, sajátos, különleges. Van neki, na mije van neki, saját nyelve. Stílusos. Összetéveszthetetlen, félreismerhetetlen. Csak az övé. Szösz haj a fején.

Más beszél tehát a versekben, ő, de más. Egy másik én (ő). Néha kicsit hasonlít, néha egyáltalán nem. Egy idő után már ismerős, nagyjából mindig felismered. Úgy üdvözlöd, mint régi barátot. Néha nem vicces, nem ironikus, inkább mintha elégikus lenne, sőt szinte érzelmes. Hányavetin imitálja a pátoszt. Megnyugtató, hogy nem mindig hasonlít teljesen. Personák játéka. Elkülönböződés. Egy nagyszerű szerkesztő egyszer töredelmesen bevallotta, hogy sokáig került velem a konkrét, fizikai találkozást, mert a szövegeim alapján kötekedő vadbaromnak képzelt, aki az első neki nem tetsző szóra ráborítja az asztalt. Holott, ugye. (Persze, kérdés.) Mindenesetre mintha nem stimmelnének a dolgok. Nem illeszkednek. Kifejlesztesz egy írói ént, egy narrátort, egy démoni beszélőt. Dolgoztatod, eltart, de nem passzol. Passzol, de nem. Ellenpontoz, kiegészít, felülír, leleplez. Kiszámíthatatlan. Könnyesre neveti magát tőle az ember. Előfordul, hogy írsz valakiről, mondjuk egy születésnap köszöntőt, és egyszer

csak észreveszed, hogy úgy beszélsz, mint ő. Lenyúltad a stílusát. Részleges és teljes hasonulás.

De tényleg, mi az, hogy jó stilisztá? Hogy más stílusoknál, beszéd- és gondolkodásmódoknál erősebb, hajlékonyabb, kifejezőbb, univerzálisabb? Hogy például ez a töredezett és rontott, minimalista versbeszéd magában foglalja azt is, ami nem ő, ami nem ilyen, a többit, a nyelv poétikai lehetőségeinek összességét? A teljes irodalomtörténetet? Azt is, ami az idők folyamán lehetetlenné, hamissá és hazuggá vált? Nem túlzás ez? Vagy az, hogy hibátlan lenne. Nagy múgonddal tökéletesre csiszolt esetlenségek. Minden rossz a helyére kerül. Helyénvaló, noha helytelen. A stílust nézegeti, babrálgatja nem múltó élvezettel.

Nem kérdés, hogy Kukorelly Endrétől sokat tanultam. Készülő kéziratok orgiasztikus szétcincálása. A könyveiből is, persze, de úgy hosszú a lista. Élőben, műhelyszerűen, analóg módon ő volt az egyik, aki a legtöbbet áldozta rám az idejéből. Módszeres szakmaizás, évtizedeken keresztül. A jóról nincs mit mondani, a jó unalmas és javíthatatlan: beszélgetéseink többnyire a rosszról szólnak. Rossz, pocsek, hitvány, romlandó, fölösleges. Gyöngé és görcsös megoldások, erőlködés, póz, nyelvi ügyetlenség, silány mondat. Jó hibák és rossz hibák. Rossz döntések, jó szerkezetek, rossz koncepciók. Szeretem ezeket a vértivornyás konzultációkat. Csak jobb lesz, ami olyan reménytelenül rossz nem lehet, ha egyáltalán érdemes vele foglalkozni. Végül is K. E. ma a(z egyik) legjobb stilisztá. Mázli, hogy őt kaptam, köszönet és hála.

Azt javasolta, hogy gépeljem le a verseket. Ők sajnos ilyen salátával nem tudnak foglalkozni. Nem hiszi, hogy ki tudná silabizálni az olvashatatlan kézírásomat. Nem ezt mondta, de így értettem, és végül is az számít. Erőt vettem magamon, és egyik este legépeltem a tehenes verset. Két ujjal, lassan pötyögtem, Garaczi László: *A tehén*. Nem hagytam, hogy anyukám csinálja. Nem kértem meg, meglátta volna a borfoltos füzetet, nem beszélve a versekről. Fartalom és torma. Belejavítottam. Kihagytam egy jelzőt. Homlokráncolás, kávé, cigifüst. Fölvettem a klasszikus írópózt, ahogy Móricka elképzeli. Csukott ajtók, a falon átszűrődő írógépkattogás. Mit csinál a gyerek? Verset ír. A hétszázát. És hirtelen jó lett. Jó volt, tényleg. Ha csak egy pillanatra is, de jó.